

Religie en het maatschappelijke midden in Nederland¹

René Bekkers*

Summary

The civic core is the part of the population that is responsible for a disproportionately large part of civic participation. This paper shows how the level of activity and the composition of the civic core have changed in the Netherlands between 1997 and 2009 using data from the Giving in the Netherlands Survey. The results show that – despite ongoing secularization – the civic core in the Netherlands is increasingly religious. At the same time, the prevalence of higher educated individuals in the civic core has diminished. Engagement in charitable giving is increasingly related to engagement in volunteering. In sum, the increasing concentration of activity in the civic core is especially visible among religious persons and volunteers.

Het maatschappelijke midden

In veel landen is de maatschappelijke betrokkenheid ongelijk verdeeld over de samenleving. Vaak is het geven van een bijdrage aan goede doelen (geefgedrag) en vrijwilligerswerk geconcentreerd bij een relatief kleine groep burgers. Deze burgers zijn verantwoordelijk voor een onevenredig groot gedeelte van de totale maatschappelijke betrokkenheid; de groep wordt het maatschappelijke midden genoemd (Reed & Selbee 2001). De meest geschikte documentatie van dit maatschappelijke midden is te vinden in studies over geefgedrag en vrijwilligerswerk in de V.S. en Canada. Reed en Selbee (2001) toonden aan dat 80% van de bijdragen in Canada wordt gegeven door 18% van de volwassenen; hieruit is door hen een 80/20 regel afgeleid. Hoewel de verdeling ook elders zeer scheef is, is deze 80/20 regel geen universele constante. Met behulp van gegevens over de V.S. in 2001, laten Havens, O’Herlihy en Schervish (2006) zien dat 68% van alle bijdragen komen van 23% van de huishoudens. In 1994 werd 67% van de bijdragen gegeven door 20% van de bevolking. Wat betreft vrijwilligerswerk is de verdeling zo mogelijk nog schever. Volgens Musick en

* René Bekkers is bijzonder hoogleraar Sociale aspecten van pro sociaal gedrag aan de Faculteit Sociale Wetenschappen van de Vrije Universiteit Amsterdam, mede mogelijk gemaakt door de Van der Gaag Stichting van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW).

Wilson (2008, 27) is 8% van de Amerikanen verantwoordelijk voor 68% van alle uren vrijwilligerswerk. En Reed en Shelbee (2001) laten zien dat 9% van alle Canadezen verantwoordelijk is voor 80% van het totaal aantal uren vrijwilligerswerk.² Voor andere landen dan de V.S. en Canada is er geen literatuur over het bestaan van een maatschappelijk midden.

Het zal geen verassing zijn dat geefgedrag en vrijwilligerswerk sterk geconcentreerd zijn in een betrekkelijk kleine groep. De enorme, met veel publiciteit gepaard gaande bijdragen van rijke donoren in de V.S. als Bill Gates en Warren Buffet spreken ook buiten de V.S. tot de verbeelding. De scheefheid van de bijdragen wordt daarmee vaak gezien als een scheefheid van inkomen en vermogen. In Nederland is de ongelijkheid in inkomen en vermogen echter relatief klein in vergelijking met de V.S. (Atkinson & Brandolini 2001). Tegelijkertijd zijn er weinig miljoenenschenken in Nederland (Boonstoppel & Wiepking 2011). De verdeling van bijdragen is in Nederland minder ongelijk dan in de V.S. en heeft niet veel te maken met de hoogte van het inkomen en vermogen. Juist de religieuze overtuiging en het niveau van religieuze betrokkenheid onderscheiden de grote gevers van de kleine jongens (Bekkers & Boonstoppel 2011). Het is verrassend dat de verdeling van vrijwilligerswerk zo mogelijk nog ongelijker verdeeld is dan de verdeling van geldelijke bijdragen. Waar er geen maximum aan inkomen en bijdragen bestaat, heeft iedereen elke dag slechts vierentwintig uur beschikbaar om te besteden aan vrijwilligerswerk. Toch is de scheefheid in uren vrijwilligerswerk in de Amerikaanse en Canadese statistieken nog sterker dan de scheefheid in bijdragen.

Religie en het maatschappelijke midden

Religie is een van de belangrijkste determinanten van maatschappelijke participatie. In veel landen, waaronder de V.S., Canada, Nederland en België, participeren religieuze personen vaker in vrijwilligersorganisaties, als vrijwilliger of als donateur (Smith 1975; Berger 2006; Bekkers & Wiepking 2011; zie ook de bijdrage van Vermeer et al. in deze bundel). In Nederland geven katholieken ongeveer € 200 per jaar aan goede doelen (de kerk zelf inbegrepen), voor protestanten is dit bedrag bijna € 600 per jaar en voor niet-religieuzen slechts € 120 (Bekkers & Boonstoppel 2011). Wat betreft vrijwilligerswerk vertonen de groepen dezelfde verdelingen: van de niet-religieuzen doet 36% vrijwilligerswerk wel eens vrijwilligerswerk, van de katholieken is dit 49% en van de protestanten 70% (Bekkers & Boezeman 2011). Eenzelfde volgorde van religieuze groeperingen wordt gevonden in onderzoek naar geefgedrag en

vrijwilligerswerk in andere landen, zoals de V.S. (Hoge & Yang 1994; Brooks 2006) en Canada (Berger 2006).³ In dit artikel zal ik niet ingaan op de vraag waarom de mate van maatschappelijke participatie verschilt tussen religieuze groepen. In plaats daarvan zoek ik naar het antwoord op de vraag: *hoe is de relatie tussen religie, geefgedrag en vrijwilligerswerk in de laatste tien jaar veranderd in Nederland?* Dit is een belangrijke vraag gezien de sterke secularisering in Nederland. Terwijl in 1966 twee derde van de Nederlandse bevolking (67%) aangaf zich verbonden te voelen met een institutionele religie (35% katholiek, 25% protestant, 7% overig), blijkt uit de meest recente statistieken uit 2006 dat minder dan vier op de tien (39%) zich verbonden voelt met een institutionele religie (16% katholiek, 14% protestants en 9% overig). Ondanks deze daling zijn het geefgedrag en het vrijwilligerswerk niet afgenomen. Wanneer religieuze overtuiging en praktijken minder vaak voorkomen, zijn er dan andere structuren ontstaan die het effect van religieuze daling op maatschappelijke participatie hebben gecompenseerd?

Naast religie is het opleidingsniveau een belangrijke determinant van het geefgedrag en het doen van vrijwilligerswerk (Smith 1994; Wilson 2000; Musick & Wilson 2008; Bekkers & Wiepking 2011).⁴ Het in de afgelopen decennia gestegen opleidingsniveau heeft mogelijk de negatieve gevolgen van secularisatie gecompenseerd. Bekkers en De Graaf (2002) suggereren dat een dergelijk patroon kan worden onderscheiden in lidmaatschappen van vrijwilligersorganisaties: sinds de Tweede Wereldoorlog zijn er veel nieuwe, seculiere sociale bewegingen ontstaan. Deze opkomst valt samen met het gestegen opleidingsniveau in Nederland, en ondersteunt de '*compensatiehypothese*'. De algemene formulering hiervan is: *Hoe kleiner de groep burgers die van oudsher het meest maatschappelijk betrokken was, hoe groter het aandeel burgers met een hoge mate van maatschappelijke betrokkenheid uit andere sociale groepen.* In Nederland lijkt het erop dat door verandering van de samenstelling van de bevolking, waarbij deze minder religieus is geworden, opleiding de nieuwe bron van maatschappelijke betrokkenheid is geworden. Met andere woorden, de compensatiehypothese voorspelt dat in de afgelopen decennia het maatschappelijke midden van Nederland minder religieus is geworden maar hoger is opgeleid.

De vraag over de verandering in de relatie tussen opleiding en religie enerzijds en geefgedrag en vrijwilligerswerk anderzijds kan worden geformuleerd als de vraag naar de verandering in samenstelling en de mate van activiteit van het maatschappelijke midden. Hoewel veel studies de samenhang tussen geefgedrag, vrijwilligerswerk, religie en opleiding op een bepaald punt in de tijd hebben onderzocht, zijn er tot op heden maar een paar studies die heb-

ben gekeken naar hoe secularisatie en onderwijsexpansie het geefgedrag en vrijwilligerswerk over de tijd hebben beïnvloed. De drie gedane studies op dit gebied vinden geen ondersteuning voor de compensatiehypothese. In feite suggereren deze studies een geheel ander patroon: zij geven aan dat hoe kleiner de groep religieuze burgers wordt, des te actiever deze groep wordt. Dit patroon past bij een *concentratiehypothese*. De algemene stelling hiervan luidt: *Hoe kleiner de groep burgers die het maatschappelijke midden vormt, des te hoger het niveau van hun maatschappelijke betrokkenheid.*

De eerste studie van Bekkers (2007) ondersteunt deze concentratiehypothese, en laat zien dat bijdragen aan goede doelen onder religieuze Nederlanders in de periode 1995-2005 – vooral onder protestanten – zijn toegenomen, terwijl het aandeel van de religieuze bevolking in die periode juist daalde. Dit resultaat suggereert dat de relatie tussen religieuze verbondenheid en geefgedrag is toegenomen. De tweede studie, door Van Ingen en Dekker (2011), ondersteunt eveneens de concentratiehypothese. Zij toonden aan dat de relatie tussen vrijwilligerswerk en kerkbezoek in Nederland tussen 1975 en 2005 sterker is geworden, terwijl opleidingsverschillen grotendeels zijn verdwenen. De derde studie die de concentratiehypothese ondersteunt, is gedaan door Botterman, Hooghe en Bekkers (2008). Zij toonden aan dat het verband tussen lidmaatschap van een vereniging en kerkbezoek in Vlaanderen tussen 1996 en 2008 is versterkt.

De resultaten van alle drie de studies zijn consistent: de relatie tussen religieuze overtuiging en activiteit enerzijds en geefgedrag en het doen van vrijwilligerswerk anderzijds, is sterker geworden. De resultaten wat betreft de relatie tussen opleiding en vrijwilligerswerk in het onderzoek van Van Ingen en Dekker (2011) doet de vraag rijzen of een soortgelijk patroon kan worden ontdekt voor geefgedrag. Ik zal deze vraag in dit artikel beantwoorden. Tevens kan men zich afvragen hoe de relatie tussen het geefgedrag en vrijwilligerswerk over de tijd is veranderd. Geefgedrag en vrijwilligerswerk zijn twee verschillende maar nauw verbonden vormen van maatschappelijke participatie, die elkaar meestal blijken aan te vullen en niet te vervangen (Brown & Lankford 1992; Gale & Scholz 1996; Bekkers 2001). De vraag die ik hier stel is of de relatie tussen geefgedrag en vrijwilligerswerk in Nederland de laatste jaren sterker is geworden.

Om deze vragen te kunnen beantwoorden zal ik in deze studie voor de periode 1997-2009 kijken naar veranderingen in de mate van participatie door het maatschappelijke midden, in de mate van concentratie en in de verhouding tussen het geven van tijd en geld. Ik onderzoek in welke mate de hoogte van de bijdragen en het aantal uren vrijwilligerswerk zijn veranderd, hoe de relatie

tussen het geefgedrag en het doen van vrijwilligerswerk is veranderd en hoe de relaties tussen het geefgedrag, vrijwilligerswerk, opleiding en religiositeit (volgens de twee indicatoren verbondenheid aan religieuze groeperingen en het bezoeken van religieuze bijeenkomsten van die groeperingen) zijn veranderd.

Data en methoden

Voor dit onderzoek heb ik gebruik gemaakt van data uit het onderzoek *Geven in Nederland* (GIN), een onderzoek dat sinds 1996 tweejaarlijks wordt uitgevoerd door het Centrum voor Filantropische Studies aan de VU te Amsterdam.⁵ Het GIN-onderzoek wordt online afgenomen onder een steekproef van meer dan 1.000 respondenten die wat betreft leeftijd, geslacht, opleidingsniveau, gezinsgrootte en regio in de maand mei van de even jaren (1996, 1998, 2000, 2002, 2004, 2006, 2008 en 2010) een representatieve afspiegeling van de Nederlandse bevolking vormen. De GIN-vragenlijst bestaat uit verschillende modules, waaronder modules over geefgedrag, sociale waarden en attitudes, vrijwilligerswerk en sociaal-demografische achtergrondkenmerken (Bekker & Boonstoppel 2010).⁶

In de module over het geefgedrag van leden van het huishouden worden vragen gesteld over de bijdragen aan goede doelen in negen specifieke sectoren (kerk en levensbeschouwing, gezondheid, onderwijs, internationale hulporganisaties en ontwikkelingshulp, kunst en cultuur, de waarborging van dierenrechten en natuur, sport/recreatie, publiek/samenleving en overige goede doelen) in het voorafgaande kalenderjaar (lopend van 1995 tot en met 2009 voor de verschillende onderzoeken). De vragen over het geefgedrag werden gesteld na een reeks van vragen over de wijze waarop geld wordt gegeven (met meer dan 20 verschillende manieren zoals bijvoorbeeld deurcollectes, tv-campagnes, etc.). Dit verbetert de herinnering aan de gegeven bedragen (Rooney, Steinberg & Schervish 2001; 2004).

Vragen over vrijwilligerswerk zijn verfijnder. Er wordt gevraagd naar de hoeveelheid tijd die de respondent heeft besteed aan non-profit organisaties in meer dan 20 sectoren in de afgelopen 12 maanden. Aan het eind van deze module over vrijwilligerswerk heeft de respondent het aantal uren vermeld dat hij gemiddeld per maand aan vrijwilligerswerk heeft besteed, gedurende de afgelopen 12 maanden. Om de invloed van extreme waarden te minimaliseren zijn alle respondenten die hebben opgegeven meer dan 75 uur te hebben besteed aan vrijwilligers, gehercodeerd naar gemiddeld 75 uur per maand.

Voor dit artikel zijn de gegevens over het geefgedrag gehercodeerd naar vier kenmerken: (1) of de respondent heeft gerapporteerd dat iemand uit zijn huishouden aan kerkelijke of religieuze instanties heeft gegeven, (2) of aan andere niet-religieuze instanties, (3) het totale bedrag gegeven aan kerkelijke instanties en (4) het totale bedrag gegeven aan niet-kerkelijke instanties.⁷ De bijdragen zijn gecorrigeerd voor inflatie met behulp van gegevens van het CBS (Bekkers & Boonstoppel 2011). De gegevens over vrijwilligerswerk zijn gehercodeerd naar twee kenmerken, namelijk (1) de vraag of de respondent in de afgelopen 12 maanden vrijwilligerswerk heeft gedaan voor een non-profit organisatie, (2) het aantal uren vrijwilligerswerk. Voor ieder jaar zijn de bijdragen en het aantal uren vrijwilligerswerk gehercodeerd tot kwintielen (vijf groepen van 20%).⁸

Bij de vraag ‘tot welke religieuze groepering behoort u?’ konden respondenten antwoorden met ‘geen’, ‘Katholiek’, ‘Nederlands Hervormd’, ‘Gereformeerd’, ‘Hindoe’, ‘Moslim’, ‘Boeddhist’ of ‘anders’. In de meeste analyses zijn Gereformeerd en Nederlands Hervormd samengebracht tot de groep protestanten.⁹ Vanwege de lage aantallen respondenten in de andere groepen zijn deze samengevoegd tot de categorie ‘andere religie’.¹⁰ De vraag over kerkgang werd als volgt gesteld: ‘Hoe vaak gaat u naar een kerk?’. De antwoordcategorieën variëren enigszins in de tijd, en zijn gehercodeerd naar vier categorieën ‘nooit’, ‘één keer per maand of minder’, ‘meerdere keren per maand’ of ‘minstens één keer per week’.

Op basis van de leeftijd van de respondent zijn geboortecohorten per tien jaar aangemaakt. Degenen die geboren zijn na 1971 vormen samen de referentiecategorie. Respondenten die geboren zijn vóór 1930 vormen tevens één cohort. Gegevens over opleidingsniveau zijn verzameld op basis van het hoogste niveau dat de respondent heeft behaald. Gebaseerd op de originele 7 tot 9 categorieën die aan de respondenten werden voorgelegd in de enquête, zijn drie groepen aangemaakt; ‘lager onderwijs (alleen basisonderwijs of LBO)’, ‘middelbaar onderwijs (MAVO, HAVO of VWO)’ en ‘hoger onderwijs (HBO of Universiteit).

De samengevoegde bestanden bevatten bij elkaar 9.689 respondenten van zeven verschillende edities (van 1998 tot 2010). Sinds de editie van 2002 is een paneldata-structuur geïntroduceerd en wordt er geprobeerd zoveel mogelijk mensen uit dezelfde huishoudens te volgen. In dit onderzoek ga ik niet in op de paneldata-structuur en behandel ik iedere editie als een afzonderlijke doorsnede van de Nederlandse samenleving. In tabel 1 vindt u de beschrijvende statistiek van de kenmerken van dit onderzoek.

Resultaten

Eerst zullen de beschrijvende vragen worden besproken wat betreft de mate van maatschappelijke participatie van het maatschappelijke midden in Nederland en de verandering daarvan sinds 1997. De tabellen 2 en 3 tonen de gemiddelde bijdragen en het gemiddeld aantal uren vrijwilligerswerk.

Tabel 2 laat zien dat de gemiddeld gegeven bijdrage varieert van € 0 in het laagste kwintiel tot tussen de € 700 en € 900 in het hoogste kwintiel. De gemiddelde bijdrage over alle jaren in het hoogste kwintiel is € 830. De bijdrage gemiddeld over alle jaren onder alle respondenten bedraagt € 221. Dit betekent dat in de periode 1997-2009 het hoogste kwintiel verantwoordelijk is voor precies 80% van het totaalbedrag aan giften. Dit percentage is consistent met de 80/20 regeling die door Reed en Selbee (2001) is afgeleid.

Tabel 3 laat zien dat het gemiddeld aantal uren vrijwilligerswerk varieert van 0 uur in het eerste, tweede en derde kwintiel (ongeveer 60% van de bevolking doet helemaal geen vrijwilligerswerk) tot ongeveer 19 tot 37 uur per maand in het hoogste kwintiel. Het gemiddeld aantal uren vrijwilligerswerk in het hoogste kwintiel is 27,5 uur per maand. Het gemiddelde onder alle respondenten bedraagt 6,5 uur per maand. Dit betekent dat voor de jaren 1997-2009 het hoogste kwintiel verantwoordelijk is voor 86% van alle uren vrijwilligerswerk. Hoewel het moeilijk is om dit aantal uren te vergelijken met eerdere studies omdat het aantal uren vrijwilligerswerk daarin niet werd gerapporteerd in kwintielen, lijkt dit lager te zijn dan de 9% vrijwilligers in Canada die 80% van hun tijd besteedt aan vrijwilligerswerk, zoals eerder vermeld door Reed en Shelbee (2001).

Lange termijn stabiliteit in bijdragen

De resultaten in tabel 2 laten zien dat de verschillen in bijdragen tussen kwintielen in 1997 ongeveer gelijk zijn aan de verschillen tussen kwintielen 12 jaar later. Echter, in de eerste helft van deze periode is de totale bijdrage per huishouden in het tweede, derde en vierde kwintiel toegenomen (1997-2003). De bijdragen in het hoogste kwintiel zijn (na aanvankelijk een daling tussen 1997 en 1999) ook toegenomen in de periode 1999-2003, en weer gedaald sinds 2003. Tezamen resulteren deze ontwikkelingen tussen 1999 en 2003 in een toename van de scheefheid van de bijdragen, en daarna in een afname van de scheefheid tot wederom het niveau van scheefheid in 1999.

Toegenomen activiteit bij actieve vrijwilligers

De veranderingen in het aantal uren vrijwilligerswerk laten een ander patroon zien. Tabel 3 toont aan dat het gemiddeld aantal uren vrijwilligerswerk tussen 1997 en 2001 toenam, daarna daalde tot 2005 en na 2005 in de laatste twee edities weer is gestegen. De tabel laat ook zien dat er een toename is van het vrijwilligerswerk in het bovenste kwintiel, terwijl in het vierde kwintiel het aantal uren vrijwilligerswerk stabiel is gebleven. Met andere woorden: de meest actieve vrijwilligers zijn nog actiever geworden, terwijl de minder actieve vrijwilligers juist nog minder actief zijn geworden of even actief zijn gebleven.

Toegenomen concentratie van geefgedrag en vrijwilligerswerk

Vervolgens kijken we naar de concentratie van het geefgedrag en het vrijwilligerswerk. Tabel 4 laat zien hoe het aandeel vrijwilligers is veranderd in de vijf kwintielen betreffende het geefgedrag sinds 1997. In iedere editie is in de hogere kwintielen van geefgedrag het aandeel vrijwilligers groter (dan in de lagere kwintielen). Dit wijst erop dat geefgedrag en vrijwilligerswerk positief met elkaar zijn gecorreleerd. Nadat het aandeel vrijwilligers en het geefgedrag tussen 1997 en 1999 dichter bij elkaar zijn gekomen als gevolg van een daling van het aandeel vrijwilligers in de twee bovenste kwintielen van geefgedrag, en na een stabiele periode tot 2001, lopen de verhoudingen in de vijf kwintielen van geefgedrag sinds 2003 uit elkaar. Dit is een bewijs voor een toegenomen concentratie van vrijwilligerswerk onder degenen die hogere bedragen doneren.

In tabel 5 wordt gekeken naar de correlatie tussen het geefgedrag en vrijwilligerswerk vanuit een ander perspectief. Deze tabel onderscheidt namelijk bijdragen aan religieuze en aan niet-religieuze organisaties, voor vrijwilligers en niet-vrijwilligers. De tabel laat zien dat er door vrijwilligers in ieder jaar meer wordt bijgedragen dan door niet-vrijwilligers, wat duidt op concentratie van geefgedrag en vrijwilligerswerk. Deze concentratie neemt ieder jaar toe, omdat de bijdragen van niet-vrijwilligers sinds 2005 zijn gedaald terwijl giften door vrijwilligers relatief stabiel zijn gebleven.

Niet-vrijwilligers geven in ieder jaar meer aan religieuze instellingen dan aan andere doeleinden. Een ander interessant fenomeen is het volgende: vrijwilligers gaven meer aan religieuze instellingen in de jaren 1997, 1999 en 2001, maar geven sinds 2003 meer aan niet-religieuze doeleinden.

Toegenomen dominantie van religieuze personen in het maatschappelijke midden

In tabel 6 is te zien hoe de relatie tussen religie en geefgedrag sinds 1997 is veranderd. De bijdragen van niet-religieuze huishoudens zijn gedaald van ongeveer € 140 in de periode 1997-1999, tot ongeveer € 120 in de periode 2001-2005, en vervolgens tot ongeveer € 100 in de periode 2007-2009. Anderzijds, de bijdragen van katholieken en protestanten zijn sinds 1997, hetzij met enige schommelingen, juist toegenomen. De bijdragen van gereformeerden zijn sinds 2005 gedaald. Bijdragen van huishoudens met een 'andere religie' vertonen sterke fluctuaties. Dit kan worden gezien als het gevolg van lage aantallen respondenten in deze groep.

De totale bijdrage met onderscheid tussen religieuze en niet-religieuze doeleinden laat een sterk verschillend beeld zien. Bij katholieken is de bijdrage dat per huishouden aan de kerk is gegeven tussen 1997 en 2001 toegenomen, en daarna gedaald en vervolgens stabiel gebleven op ongeveer € 70. Bijdragen aan niet-religieuze doeleinden door katholieken zijn ook na 2003 nog verder gestegen. De bijdragen van hervormden aan de kerk schommelden tussen 1997 en 2003 maar zijn vanaf 2005 fors hoger dan in de jaren daarvoor. De bijdragen van hervormden aan andere doelen zijn daarentegen vanaf 2001 gedaald, na aanvankelijk tussen 1997 en 2001 te zijn gestegen. De bijdragen van gereformeerden aan de kerk namen tussen 1997 en 2003 toe, daalden in 2005 en daalden daarna verder tot 2009. Het bedrag dat door gereformeerden aan niet-religieuze doeleinden wordt geschonken schommelde tussen 1997 en 2005, en is sindsdien gedaald.

In een aantal regressieanalyses is gekeken naar de veranderingen in de samenstelling van het maatschappelijke midden met betrekking tot religieus-institutionele betrokkenheid, kerkbezoek en het opleidingsniveau. De tabellen 7 tot en met 10 laten de resultaten zien met betrekking tot de hoogte van de bijdrage per huishouden, de kans op het doen van vrijwilligerswerk en het aantal uren vrijwilligerswerk. De analyses betreffende de hoogte van de bijdrage en het aantal uren vrijwilligerswerk sluiten de mensen uit die niets geven of geen vrijwilligerswerk doen. De analyses kennen interacties van verschillende huishoudkenmerken met het jaar waarin de enquête is afgenomen (survey-jaar). Een statistisch significante interactie van een huishoudkenmerk geeft aan dat de relatie van dit kenmerk met de afhankelijke variabele (geefgedrag of vrijwilligerswerk) door de jaren is veranderd. Een positieve interactie is er bij de katholieken voor zowel de kans om bij te dragen als de hoogte van de bijdrage, wat aangeeft dat katholieken steeds vaker voorkomen onder de gevers en ook steeds meer zijn gaan geven. Er zijn geen significante interac-

ties bij katholieken wat betreft het doen van vrijwilligerswerk en het aantal uren vrijwilligerswerk. Bij protestanten zijn er positieve interacties wat betreft het geefgedrag en het doen van vrijwilligerswerk. Dit betekent dat de bijdragen van protestanten sterker zijn toegenomen dan die van niet-religieuzen, en dat protestanten steeds vaker voorkomen onder vrijwilligers. Er zijn bij de protestanten geen interacties wat betreft de hoogte van de bijdrage en het aantal uren vrijwilligerswerk. Een blik op de grootte van de interactie-coëfficiënten geeft aan dat de veranderingen substantieel zijn. De bijdragen van protestanten en katholieken groeien met respectievelijk € 7 en € 10 per jaar.¹¹

Tevens laten de analyses zien dat er binnen het maatschappelijke midden sprake is van een toegenomen dominantie van mensen die vaak naar de kerk gaan. Er zijn positieve interacties tussen kerkbezoek en het survey-jaar met de hoogte van de bijdrage en het doen van vrijwilligerswerk. In de analyse van het aantal uren vrijwilligerswerk is ook de interactie van het kerkbezoek met het survey-jaar positief, zonder dat dit een voldoende niveau van significantie ($p < 0,105$) bereikt. Wanneer in de analyse van de hoogte van de bijdragen en het doen van vrijwilligerswerk de interactie tussen het kerkbezoek en het survey-jaar wordt opgenomen, dan verdwijnen de statistisch significante interacties van de protestanten. Dit geeft aan dat de toegenomen aanwezigheid van protestanten in het maatschappelijke midden samenhangt met hun hoge mate van kerkbezoek. De interactie van katholieken met het geefgedrag wordt echter niet beïnvloed door het opnemen van de interactie van het kerkbezoek met het survey-jaar.

Toegenomen aanwezigheid van laag opgeleiden in het maatschappelijke midden

De resultaten van de tabellen 7 tot en met 10 laten tevens zien dat het opleidingsniveau van het maatschappelijke midden is veranderd. Van oudsher doen hoger opgeleiden vaker vrijwilligerswerk, echter in de tabellen is te zien dat deze verschillen tussen laag en hoger opgeleiden kleiner zijn geworden. De significant negatieve interacties van het opleidingsniveau met het survey-jaar in de tabellen 7 en 9, geven aan dat de mate van participatie wat betreft geefgedrag en vrijwilligerswerk van huishoudens met een lager opleidingsniveau is toegenomen. Tabel 8 laat zien dat lager opgeleiden in de loop der jaren steeds meer zijn gaan bijdragen, zowel in verhouding tot de middelbaar als de hoger opgeleiden. Hierdoor zijn de verschillen in het geefgedrag en het doen van vrijwilligerswerk tussen lager opgeleiden enerzijds en zowel middelbaar als hoger opgeleiden anderzijds steeds kleiner geworden.

Concentratie vrijwilligers te wijten aan waarden en netwerken

Tabel 11 geeft de resultaten van een OLS-regressie betreffende de hoogte van de bijdrage, om te zien of de toegenomen correlatie tussen geefgedrag en vrijwilligerswerk uit de tabellen 4 en 5 significant zijn. Inderdaad blijkt uit de analyse dat de interactieterm van vrijwilligerswerk met het survey-jaar significant is (zie model 4). De bijdragen van vrijwilligers zijn 39% hoger dan de bijdragen van niet-vrijwilligers, en ieder jaar zijn de bijdragen van vrijwilligers telkens met 6,7% gestegen.

Deze analyse bevat tevens vier kenmerken die een gedeelte verklaren van de correlatie tussen het geefgedrag en vrijwilligerswerk: twee metingen van sociale waarden en twee kenmerken over de blootstelling aan verzoeken tot maatschappelijke participatie. De sociale waarden zijn de filantropie-schaal (Schuyt, Bekkers & Smit 2010) en altruïstische waarden (Bekkers & Schuyt 2008; Bekkers & Bowman 2008). De verzoeken tot participatie gaan over de vraag aan de respondent om in het afgelopen jaar vrijwilligerswerk te doen, en over het aantal verzoeken voor bijdragen in de twee weken voorafgaand aan de enquête. Elk van deze kenmerken is positief gerelateerd aan het geefgedrag. Controle voor de filantropie-schaal en altruïstische waarden (model 5) verkleint het verschil tussen vrijwilligers en niet-vrijwilligers wat betreft de hoogte van de bijdrage tot 23,5%; dit is een reductie van het verschil in model 4 met ongeveer twee vijfde. Na controle voor de verzoeken (model 6) wordt het verschil in de hoogte van de bijdrage tussen vrijwilligers en niet-vrijwilligers nog kleiner, tot een niet-significant verschil van 12% ($p < 0,237$).

Het uiteindelijke model bevat een interactie tussen de verzoeken tot maatschappelijke participatie (dit is de optelsom van het aantal verzoeken om bij te dragen en het verzoek om vrijwilligerswerk te doen) en het survey-jaar, om te kijken of de relatie tussen de verzoeken en de hoogte van de bijdrage in de loop der jaren is veranderd. De coëfficiënt voor deze interactie is positief en significant, wat aangeeft dat na verloop van tijd de hoogte van de bijdrage steeds meer is gerelateerd aan het aantal verzoeken. In dit model wordt de interactie tussen vrijwilligerswerk en het survey-jaar zwakker, wat aangeeft dat de toegenomen aanwezigheid van vrijwilligers onder grote gevers te maken heeft met het aantal verzoeken tot maatschappelijke participatie.

Tabel 12 herhaalt de analyse, maar dan zonder de bijdragen aan kerken. De resultaten zijn vergelijkbaar met de resultaten in tabel 11. Dit geeft aan dat bovenstaande resultaten niet specifiek gelden voor religieuze mensen. Een paar verschillen zijn opmerkelijk. In het uiteindelijke model zijn de interacties van katholieken en het doen van vrijwilligerswerk met het survey-jaar, niet meer significant. Dit is waarschijnlijk het gevolg van de opname van de

interactie tussen de verzoeken tot maatschappelijke participatie en het surveyjaar. In de voorgaande analyse waren deze interacties aanzienlijk sterker dan in het uiteindelijke model. Dit verschil duidt erop dat de toegenomen aanwezigheid van katholieken en vrijwilligers onder huishoudens die veel bijdragen, bij niet-religieuze doelen meer dan bij religieuze doelen, het gevolg is van een toename in het aantal verzoeken tot maatschappelijke participatie.

Conclusie en discussie

Uit data van het *Geven in Nederland*-onderzoek in de periode 1997-2009 kan worden opgemaakt dat er in Nederland sprake is van een maatschappelijk midden. In deze periode is het hoogste kwintiel van alle huishoudens verantwoordelijk voor 80% van alle bijdragen die in het onderzoek zijn gemeld. De scheefheid in het aantal uren vrijwilligerswerk is nog iets sterker: het hoogste kwintiel is verantwoordelijk voor 86% van alle uren vrijwilligerswerk in Nederland. De analyses laten zien dat geefgedrag en vrijwilligerswerk in toegenomen mate geconcentreerd zijn binnen dezelfde groep: de na inflatie aangepaste gemiddelde bijdrage door niet-vrijwilligers is gedaald, terwijl de bijdrage door vrijwilligers redelijk stabiel is gebleven.

Tevens laten de analyses zien dat de verschillen tussen religieuze groepen in Nederland in de periode 1997-2009 zijn toegenomen, vooral omdat bijdragen van katholieken en protestanten zijn toegenomen terwijl de bijdragen van niet-religieuzen zijn afgenomen. Tegelijkertijd zijn de verschillen in geefgedrag tussen lager en hoger opgeleiden kleiner geworden, als gevolg van een toegenomen geefgedrag van de lager opgeleiden.

De *compensatiehypothese* wordt door deze resultaten niet bevestigd. In plaats daarvan wordt steun gevonden voor de *concentratiehypothese*. Met de toegenomen secularisatie in Nederland neemt het aantal religieuzen af. Daarnaast stijgt het gemiddelde opleidingsniveau. Met de afgenomen verschillen in geefgedrag en vrijwilligerswerk tussen de opleidingsniveaus en de juist toegenomen verschillen tussen religieuze groepen, wordt de concentratie van activiteiten groter onder religieuze burgers. Deze tendens voorspelt niet veel goeds voor de maatschappelijke participatie in Nederland. Een krimpende groep religieuze burgers vormt de actieve kern van het maatschappelijke midden in Nederland. Omdat vrijwilligersorganisaties afhankelijk zijn van donaties en vrijwilligers, zullen ze dus toegang moeten vinden tot nieuwe groepen aangezien het religieuze gedeelte van de bevolking steeds kleiner wordt.

De groeiende verschillen in het geefgedrag en het doen van vrijwilligerswerk zijn in overeenstemming met de aangetoonde verschillen tussen religieuzen en niet-religieuzen in Vlaanderen (Botterman, Hooghe & Bekkers 2008), en met het groeiend aantal uren vrijwilligerswerk door religieuze personen in Nederland (Van Ingen & Dekker 2011).

De steeds kleinere verschillen tussen de opleidingsniveaus in het doen van vrijwilligerswerk zijn al eerder onderzocht in Nederland voor de periode 1975-2005 (Van Ingen & Dekker 2011). De resultaten in dit artikel laten zien dat de verschillen tussen de opleidingsniveaus in het geefgedrag ook tussen 1997-2009 zijn afgenomen. Deze bevindingen doen denken aan een eerder crossnationaal onderzoek van Gesthuizen, Van der Meer en Scheepers (2008), die vonden dat het onderwijsniveau van een land (dat wil zeggen het aandeel hoger opgeleide burgers) een negatief verband kent met het geven aan goede doelen. Daarnaast gaven ze weer dat in landen met een hoger opleidingsniveau het individuele opleidingsniveau minder sterk is gerelateerd aan zowel lidmaatschappen van verenigingen als aan het geefgedrag van mensen. Dit resultaat is enigszins raadselachtig. Nie, Junn en Stehlik-Barry (1996) betogen dat onderwijsexpansie het belang van opleiding in 'positionele goederen' doet afnemen. Zij noemen vrijwilligerswerk als een voorbeeld van zo'n positioneel goed: vaak is het zo dat er een minimum aantal vrijwilligers nodig is voor het verwezenlijken van publieke goederen. Echter, voor niet-positionele goederen zal het belang van opleiding blijven bestaan. Bovenstaande resultaten suggereren dat het geefgedrag aan goede doelen in Nederland in de periode 1997-2009 als positioneel goed kan worden gezien.

Noten

- 1 Dit artikel is een vertaling (gemaakt door Charlotte Sederel en Joris Kregting van het Kaski) van het artikel *Religion and the Civic Core in the Netherlands* van René Bekkers, nog te verschijnen in: Hustinx, L. & J. von Essen (eds), *Volunteering, Religion, and Social Capital*, Nonprofit and Civil Society Studies, An International Multidisciplinary Series, Springer.
- 2 Musick en Wilson (2008, 27) rapporteren dat 7% van alle Canadezen verantwoordelijk is voor 73% van het vrijwilligerswerk.
- 3 In dit artikel zal ik mij richten op geefgedrag en vrijwilligerswerk als belangrijkste indicatoren van maatschappelijke participatie.
- 4 Veel eerdere studies hebben gezocht naar de oorsprong van de relatie tussen religie, geefgedrag en vrijwilligerswerk. Een algemeen overzicht van de literatuur betreffende

- vrijwilligerswerk wordt gegeven in Musick en Wilson (2008), echter in dit boek staat geen hoofdstuk over religie. Lincoln, Morrissey en Munday (2008) en Bekkers en Wiepking (2011) hebben de literatuur over geefgedrag in kaart gebracht. Hoewel sommige van de hieronder gestelde hypothesen in het verlengde liggen van beide bronnen, zal ik geen aanvullingen doen op de vraag hoe de relatie tussen religie, geefgedrag en vrijwilligerswerk verklaard kan worden.
- 5 Ik heb geen gegevens uit de eerste editie *Geven In Nederland* (1996) gebruikt omdat de gegeven bedragen zoals gerapporteerd in die editie te hoog lijken te zijn. Waar andere gegevensbronnen over het geefgedrag in Nederland (CBF 2009) suggereren dat er sprake is van een continue stijging in de bijdragen sinds de jaren 1990, blijkt uit het eerste onderzoek van *Geven In Nederland* dat deze bijdragen hoger zijn dan de daaropvolgende jaren. Sinds de tweede editie in 1997 zijn de gerapporteerde bijdragen steeds meer in lijn met andere gegevensbronnen.
 - 6 In de enquêtes uit 1997 en 1999 werden als eerste vragen over het huishouden gesteld, gevolgd door vragen over waarden en sociaal demografische gegevens. In 1997 werden vragen over vrijwilligerswerk in een afzonderlijke enquête gesteld, in 1999 werden diezelfde vragen na de vragen over waarden gesteld. Sinds de editie uit 2001 worden de vragen over waarden eerst gesteld, gevolgd door gegevens over het huishouden, het vrijwilligerswerk en als laatste wordt gevraagd naar sociaal-demografische gegevens.
 - 7 In 1999, 2003 en 2009 zijn diverse zeer hoge bedragen gedoneerd. Deze uitschieters zijn uit de data verwijderd.
 - 8 De 'nullen' (mensen die niets hebben bijgedragen of geen vrijwilligerswerk hebben gedaan) zijn tevens opgenomen in de kwintielen. De onderste kwintielen omvatten de niet-gevers en de 60% die geen vrijwilligerswerk doet. Als gevolg hiervan zijn er slechts twee kwintielen (4 en 5) aangemaakt voor het aantal uren vrijwilligerswerk.
 - 9 In 2004 zijn de Nederlandse Hervormde Kerk, de Gereformeerde Kerken in Nederland en de Evangelische-Lutherse Kerk samengevoegd tot één Protestantse Kerk Nederland (PKN). In de daaropvolgende enquêtes werd eerst gevraagd of de respondenten zich beschouwden als lid van de PKN, en of zij eventueel een sterkere band voelden met één van de oorspronkelijke denominaties.
 - 10 De groep 'andere religie' bestaat onder andere uit een zeer klein aantal moslims die geen representatieve steekproef vormen voor alle moslims in Nederland. De ondervertegenwoordiging is een gevolg van de lage niveaus van toegang tot internet binnen deze groep. Betere dekking van deze groep werden in 2008 en 2010 gerealiseerd middels steekproeven met een oververtegenwoordiging van moslims, deze steekproeven zijn echter niet opgenomen in de hier gepresenteerde analyses.
 - 11 De negatieve coëfficiënten voor katholieken in tabel 8 lijken op gespannen voet te staan met tabel 6. De negatieve coëfficiënt is te wijten aan de opname van kerkbezoek in model 1 van tabel 8. In een model zonder kerkbezoek is de coëfficiënt voor katholieken

36,000 (13,185; $p < 0,006$). De negatieve coëfficiënt in model 1 geeft dus aan dat zonder hun kerkbezoek, katholieken minder geld zouden geven dan niet-religieuzen.

Literatuur

- Andreoni, J., W.G. Gale & J.K. Scholz (1996),
Charitable contributions of time and money, Werk document.
- Atkinson, A.B. & A. Brandolini (2001),
 Promise and Pitfalls in the Use of 'Secondary' Data-Sets: Income Inequality in OECD Countries as a Case Study, in: *Journal of Economic Literature*, 39(3), 771-799.
- Bekkers, R. (2007),
 Secularisering en filantropie in de 21e eeuw, in: Kingma, V.
 & M.H.D. van Leeuwen (red.), *Filantropie in Nederland – Voorbeelden uit de periode 1770–2020*, Amsterdam: Aksant, 190-202.
- Bekkers, R. & N.D. de Graaf (2002),
 Verschuivende achtergronden van verenigingsparticipatie, in: *Mens & Maatschappij*, 77(4), 338–360.
- Bekkers, R. & T.N.M. Schuyt (2008),
 And Who is Your Neighbor? Explaining the Effect of Religion on Charitable Giving and Volunteering, in: *Review of Religious Research*, 50(1), 74–96.
- Bekkers, R. & W. Bowman (2009),
 The Relationship Between Confidence in Charitable Organizations and Volunteering Revisited, in: *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 38(5), 884-897.
- Bekkers, R. & E. Boonstoppel (2010),
Giving in the Netherlands Panel Survey – User Manual, Philanthropic Studies, Amsterdam: VU University Amsterdam.
- Bekkers, R. & E. Boezeman (2011),
 Geven van tijd: vrijwilligerswerk, in: Schuyt, T.N.M., B.M. Gouwenberg & R. Bekkers (red.), *Geven in Nederland 2011: Giften, Sponsoring, Legaten en Vrijwilligerswerk*, Amsterdam: Reed Business, 96-110.
- Bekkers, R. & E. Boonstoppel (2011),
 Geven door huishoudens, in: Schuyt, T.N.M., B.M. Gouwenberg & R. Bekkers (red.), *Geven in Nederland 2011: Giften, Sponsoring, Legaten en Vrijwilligerswerk*, Amsterdam: Reed Business, 31-60.
- Bekkers, R. & P. Wiepking (2011),
 Who Gives? A Literature Review of Predictors of Charitable Giving. Part One: Religion, Education, Age, and Socialisation, in: *Voluntary Sector Review*, 2(3), 337-365.

- Berger, I.E. (2006),
The influence of religion on philanthropy in Canada, in: *Voluntas*, 17, 115–32.
- Boonstoppel, E. & P. Wiepking (2011),
Geven door vermogende Nederlanders, in: Schuyt, T.N.M., B.M. Gouwenberg & R. Bekkers (red.), *Geven in Nederland 2011: Giften, Sponsoring, Legaten en Vrijwilligerswerk*, Amsterdam: Reed Business, 165-185.
- Botterman, S., M. Hooghe & R. Bekkers (2009),
Levensbeschouwing en maatschappelijke participatie: is levensbeschouwing nog steeds een motiverende factor?, in: Pickery, J. (red.), *Vlaanderen gepeild*, Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering, 7-29.
- Brooks, A. C. (2006),
Who really cares? America's charity divide – who gives, who doesn't, and why it matters, New York, NY: Basic Books.
- Brown, E. & H. Lankford (1992),
Gifts of money and gifts of time: estimating the effects of tax prices and available time, in: *Journal of Public Economics*, 47(3), 321-41.
- Dekker, G. (2006),
Het christelijk godsdienstig en kerkelijk leven, in: Bernts, T., G. Dekkers & J. de Hart (red.), *God in Nederland 1966-2006*, Kampen: Ten Have, 12-75.
- Gesthuizen, M., T van der Meer & P. Scheepers (2008),
Education and Dimensions of Social Capital: Do Educational Effects Differ due to Educational Expansion and Social Security Expenditure?, in: *European Sociological Review*, 24(5), 617-632.
- Havens, J.J., M.A. O'Herlihy & P.G. Schervish (2006),
Charitable Giving: How Much, by Whom, to What and How?, in: Powell, W.W. & R. Steinberg (red.), *The Nonprofit Sector: A Research Handbook* (tweede editie), New Haven/London: Yale University Press, 542-567.
- Ingen, E. van & P. Dekker (2011),
Changes in the Determinants of Volunteering: Participation and Time Investment Between 1975 and 2005 in the Netherlands, in: *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 40(4), 682-702.
- Hoge, D.R. & F. Yang (1994),
Determinants of religious giving in American denominations: data from two nationwide surveys, in: *Review of Religious Research*, 36(2), 123–48.
- Lincoln, R., C.A. Morrissey & P. Munday (2008),
Religious Giving: A Literature Review. Background study for the Science of Generosity, Notre Dame University: Department of Sociology.
- Musick, M.A. & J. Wilson (2008),
Volunteers: A Social Profile, Bloomington: Indiana University Press.

- Nie, N. H., J. Junn & K. Stehlik-Barry (1996),
Education and democratic citizenship in America, Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Reed, P.B. & L.K. Selbee (2001),
The Civic Core in Canada: Disproportionality in Charitable Giving, Volunteering and Civic Participation, in: *Nonprofit & Voluntary Sector Quarterly*, 30(4), 761-780.
- Rooney, P. M., K. S. Steinberg & P. G. Schervish (2001),
A methodological comparison of giving surveys: Indiana as a test case, in: *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 30(3), 551-568.
- Rooney, P. M., K. S. Steinberg & P. G. Schervish (2004),
Methodology is destiny: The effect of survey prompts on reported levels of giving and volunteering, in: *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 33(4), 628-654.
- Ruiter, S. & N.D. de Graaf (2006),
National Context, Religiosity and Volunteering: Results from 53 Countries, in: *American Sociological Review*, 71, 191-210.
- Schuyt, T.N.M., R. Bekkers & J.H. Smit (2010),
The Philanthropy Scale: a Sociological Perspective in Measuring New Forms of Pro Social Behaviour, in: *Social Work & Society*, 8(1), 121-135.
- Smith, D. H. (1975),
Voluntary action and voluntary groups, in: *Annual Review of Sociology*, 1, 247-270.
- Smith, D. H. (1994),
Determinants of voluntary association participation and volunteering: A literature review, in: *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 23(4), 243-263.

Bijlage

Tabel 1 Beschrijvende statistieken van de kenmerken

Kenmerk	n	Gemiddelde	S.D.	Min.	Max.
Bijgedragen in afgelopen jaar	9.696	0,810	0,392	0	1
Totaal gegeven bijdrage	9.696	220,751	478,853	0	6.843
Religieuze bijdragen	9.696	96,058	334,373	0	6.448
Andere bijdragen	9.696	124,716	266,772	0	5.527
Vrijwilliger in afgelopen 12 mnd.	9.030	0,420	0,493	0	1
Uren vrijwilligerswerk per maand	9.030	6,518	14,158	0	75
Tot. bijdragen bovenste quintiel	9.696	0,211	0,409	0	1
Rel. bijdragen bovenste quintiel	9.696	0,210	0,407	0	1
Andere bijdragen bovenste quintiel	9.696	0,211	0,408	0	1
Uren vrijwilligerswerk (quintielen)	9.030	2,989	1,259	2	5
Geboren na 1970	9.696	0,253	0,435	0	1
Geboren 1960-1970	9.696	0,208	0,406	0	1
Geboren 1950-1960	9.696	0,206	0,404	0	1
Geboren 1940-1950	9.696	0,272	0,445	0	1
Geboren 1930-1940	9.696	0,061	0,240	0	1
Niet-religieus	9.696	0,574	0,495	0	1
Katholiek	9.696	0,196	0,398	0	1
Protestant	9.696	0,132	0,338	0	1
Andere religie	9.696	0,098	0,297	0	1
Lager onderwijs	9.696	0,208	0,406	0	1
Middelbaar onderwijs	9.696	0,345	0,489	0	1
Hoger onderwijs	9.696	0,345	0,475	0	1
Kerkbezoek	9.696	0,714	1,306	0	4
Jaar survey	9.696	0,664	3,942	-6	6
Schaal filantropie*	7.690	3,932	0,581	1	5
Altruïstische waarden*	7.690	3,512	0,563	1	5
Gevraagd als vrijwilliger*	7.690	0,390	0,488	0	1
Aantal verzoeken*	7.690	1,207	1,315	0	5

* Opgenomen vanaf de meting in 2002.

Tabel 2 Gemiddeld gegeven bijdrage per quintiel, 1997-2009

quintiel	1997	1999	2001	2003	2005	2007	2009
eerste	0	0	0	1	1	0	0
tweede	9	13	18	22	24	15	18
derde	40	50	59	69	68	52	57
vierde	126	134	163	171	163	136	144
vijfde	834	719	874	922	892	793	782
gemiddeld	239	217	222	243	234	200	206

Tabel 3 Gemiddeld aantal uren besteed aan vrijwilligerswerk per quintiel, 1997-2009

quintiel	1997	1999	2001	2003	2005	2007	2009
eerste	0	0	0	0	0	0	0
tweede	-	-	-	-	-	-	-
derde	-	-	-	-	-	-	-
vierde	3,46	3,45	7,52	4,28	4,29	3,70	5,51
vijfde	18,61	19,05	36,73	25,11	24,16	26,27	30,74
gemiddeld	10,79	12,23	18,47	14,59	12,62	13,37	15,92

Tabel 4 Aandeel vrijwilligers per quintiel gevers, 1997-2009

quintiel	1997	1999	2001	2003	2005	2007	2009
eerste	29,90	26,23	27,19	30,00	31,90	26,18	28,57
tweede	31,58	31,68	38,10	34,43	38,76	34,08	30,59
derde	31,65	33,33	42,90	41,30	40,79	40,11	38,87
vierde	48,19	35,50	46,13	39,58	41,73	50,14	50,58
vijfde	61,05	50,21	63,64	57,20	61,65	64,89	65,81
gemiddeld	41,84	35,97	43,59	40,68	42,68	43,05	43,20

Tabel 5 Gemiddelde bijdragen aan religie en andere sectoren door vrijwilligers en niet-vrijwilligers, 1997-2009

	1997	1999	2001	2003	2005	2007	2009
Niet-vrijwilligers							
Religie	89	103	107	108	106	81	85
Anders	62	48	50	67	45	36	30
Totaal	150	152	157	174	152	108	115
Vrijwilligers							
Religie	183	192	164	159	183	140	140
Anders	168	140	143	185	161	180	186
Totaal	351	333	307	344	344	320	326

Tabel 6 Gemiddelde bijdrage per religieuze denominatie, 1997-2009

	1997	1999	2001	2003	2005	2007	2009
Alle sectoren							
niet-religieus	138	144	115	121	123	100	106
katholiek	121	174	223	171	198	181	188
hervormd	401	383	509	376	460	438	537
gereformeerd	678	498	808	842	816	764	601
andere religie	803	845	743	868	773	698	870
alle sectoren totaal	239	217	222	243	234	200	206
Religie							
niet-religieus	7	7	11	8	8	4	10
katholiek	47	61	85	72	69	67	68
hervormd	228	183	272	193	261	287	367
gereformeerd	455	289	557	630	584	586	451
andere religie	637	519	641	484	580	730	584
Religie totaal	103	81	91	115	95	92	97
Andere sectoren							
niet-religieus	131	119	104	113	115	96	95
katholiek	74	113	139	99	129	113	122
hervormd	173	200	237	185	199	150	170
gereformeerd	223	210	251	212	232	178	149
andere religie	525	637	519	641	484	580	730
andere sectoren totaal	136	135	132	129	139	107	109

Tabel 7 Logistische regressie van geefgedrag per huishouden

	Model 1	Model 2	Model 3
Geboren 1960-1970	1,340***	1,319***	1,318***
Geboren 1950-1960	1,223**	1,197**	1,197**
Geboren 1940-1950	1,022	1,008	1,008
Geboren 1930-1940	1,004	0,997	0,996
Geboren voor 1930	1,028	1,035	1,031
Katholiek	1,403***	1,438***	1,438***
Protestant	1,757***	1,750***	1,751***
Andere religie	0,987	0,966	0,968
Middelbaar onderwijs	1,166**	1,191***	1,191***
Hoger onderwijs	1,618***	1,673***	1,673***
Kerkbezoek	1,180***	1,183***	1,182***
Jaar survey – 2003	1,058***	1,116***	1,116***
Geboren 1930-1940 * jaar survey		1,014	1,014
Katholiek * jaar survey		1,035*	1,038*
Protestant * jaar survey		0,981	0,985
Andere religie * jaar survey		1,007	1,015
Middelbaar onderwijs * jaar survey		0,915***	0,915***
Hoger onderwijs * jaar survey		0,917***	0,916***
Kerkbezoek * jaar survey			0,997
n	9.696	9.696	9.696

* Significant bij 10%. ** Significant bij 5%. *** Significant bij 1%.

Tabel 8 OLS regressie van hoogte bijdragen (alleen onder gevers)

	Model 1	Model 2	Model 3
Geboren 1960-1970	54,118***	52,109***	52,435***
Geboren 1950-1960	103,661***	101,433***	101,506***
Geboren 1940-1950	121,928***	119,722***	120,183***
Geboren 1930-1940	185,715***	182,896***	183,303***
Geboren voor 1930	306,835***	312,498***	315,507***
Katholiek	-108,735***	-113,502***	-111,432***
Protestant	216,160***	213,026***	214,954***
Andere religie	434,676***	425,650***	427,816***
Middelbaar onderwijs	51,067***	70,514***	70,869***
Hoger onderwijs	160,219***	184,202***	184,531***
Kerkbezoek	124,693***	125,113***	124,428***
Jaar survey – 2003	3,730***	13,885***	13,717***
Geboren 1930-1940 * jaar survey		1,457	1,122
Katholiek * jaar survey		10,190***	7,364**
Protestant * jaar survey		7,247**	3,029
Andere religie * jaar survey		5,135	-1,242
Middelbaar onderwijs * jaar survey		-17,112***	16,984***
Hoger onderwijs * jaar survey		-20,639***	-20,667***
Kerkbezoek * jaar survey			2,312*
Constant	-27,041*	-41,166***	-41,590***
n	7.857	7.857	7.857

* Significant bij 10%. ** Significant bij 5%. *** Significant bij 1%.

Tabel 9 Logistische regressie van vrijwilligerswerk

	Model 1	Model 2	Model 3
Geboren 1960-1970	1,418***	1,409***	1,411***
Geboren 1950-1960	1,349***	1,329***	1,330***
Geboren 1940-1950	1,591***	1,563***	1,566***
Geboren 1930-1940	1,841***	1,800***	1,807***
Geboren voor 1930	0,857	0,848	0,866
Katholiek	1,142**	1,120*	1,146**
Protestant	1,723***	1,664***	1,709***
Andere religie	1,691***	1,801***	1,863***
Middelbaar onderwijs	1,190***	1,247***	1,245***
Hoger onderwijs	1,613***	1,699***	1,695***
Kerkbezoek	1,333***	1,339***	1,326***
Jaar survey – 2003	1,031***	1,047***	1,045***
Geboren 1930-1940 * jaar survey		1,018	1,017
Katholiek * jaar survey		1,019	0,999
Protestant * jaar survey		1,054***	1,025
Andere religie * jaar survey		0,961	0,918**
Middelbaar onderwijs * jaar survey		0,956***	0,958***
Hoger onderwijs * jaar survey		0,961**	0,963**
Kerkbezoek * jaar survey			1,017***
n	9.030	9.030	9.030

* Significant bij 10%. ** Significant bij 5%. *** Significant bij 1%.

Tabel 10 OLS regressie van aantal uren vrijwilligerswerk (alleen onder vrijwilligers)

	Model 1	Model 2	Model 3
Geboren 1960-1970	1,821**	1,803**	1,826**
Geboren 1950-1960	3,522***	3,492***	3,494***
Geboren 1940-1950	7,629***	7,528***	7,558***
Geboren 1930-1940	9,323***	9,242***	9,245***
Geboren voor 1930	3,944***	3,895***	4,005***
Katholiek	-0,381	-0,558	-0,315
Protestant	-3,187***	-3,224***	-2,927***
Andere religie	-0,480	-0,589	-0,198
Middelbaar onderwijs	0,307	0,099	0,073
Hoger onderwijs	0,612	0,643	0,615
Kerkbezoek	0,601**	0,615**	0,493*
Jaar survey – 2003	0,121	0,036	0,013
Geboren 1930-1940 * jaar survey		0,032	0,025
Katholiek * jaar survey		0,130	-0,050
Protestant * jaar survey		0,006	-0,257
Andere religie * jaar survey		0,046	-0,318
Middelbaar onderwijs * jaar survey		0,170	0,189
Hoger onderwijs * jaar survey		-0,056	-0,045
Kerkbezoek * jaar survey			0,119
Constant	10,399***	10,591***	10,615***
n	3.795	3.795	3.795

* Significant bij 10%. ** Significant bij 5%. *** Significant bij 1%.

Tabel 11 OLS regressie van hoogte bijdrage (alleen onder gevers, n=5.983)

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6	Model 7
Geboren 1960-1970	0,339***	0,471***	0,323***	0,324***	0,289***	0,255***	0,257***
Geboren 1950-1960	0,426***	0,704***	0,443***	0,447***	0,356***	0,327***	0,328***
Geboren 1940-1950	0,594***	0,773***	0,621***	0,645***	0,560***	0,520***	0,531***
Geboren 1930-1940	0,676***	1,137***	0,688***	0,715***	0,601***	0,545***	0,554***
Geboren voor 1930	1,085***	-0,036	1,182***	1,179***	1,065***	1,012***	1,017***
Katholiek	0,163**	0,905***	-0,072	-0,063	-0,097	-0,100	-0,098
Protestant	1,048***	0,341	0,813***	0,841***	0,744***	0,671***	0,688***
Andere religie	0,673***	0,757***	0,235	0,265	0,164	0,119	0,130
Middelbaar onderwijs	-0,048	1,462***	0,702***	0,707***	0,585***	0,544***	0,554***
Hoger onderwijs	0,520***	0,377***	1,379***	1,393***	1,278***	1,227***	1,237***
Kerkbezoek	0,401***	0,142***	0,345***	0,359***	0,309***	0,270***	0,281***
Jaar survey – 2003	-0,011	0,471***	0,131***	0,111***	0,106***	0,097***	0,085***
Geb. 1930-1940 * jaar survey		-0,021	-0,019	-0,026	-0,026	-0,026	-0,028
Katholiek * jaar survey		0,075**	0,079**	0,077**	0,066**	0,059*	0,058*
Protestant * jaar survey		0,050	0,051	0,043	0,033	0,029	0,024
Andere religie * jaar survey		0,102	0,117*	0,111*	0,103*	0,113*	0,112*
Middelbaar onderwijs * jaar survey		-0,231***	-0,220***	-0,219***	-0,196***	-0,192***	-0,194***
Hoger onderwijs * jaar survey		-0,260***	-0,251***	-0,255***	-0,242***	-0,234***	-0,236***
Kerkbezoek * jaar survey		0,003	-0,001	-0,006	-0,007	-0,005	-0,009
Vrijwilligerswerk			0,612***	0,389***	0,235**	0,117	0,159
Vrijw.werk * jaar survey				0,067***	0,059**	0,059**	0,046**
Schaal filantropie					0,384***	0,357***	0,357***
Altruïstische waarden					0,628***	0,581***	0,582***
Gevraagd als vrijwilliger						0,108*	0,058
Aantal verzoeken						0,214***	0,161***
Verzoeken * jaar survey							0,015*
Constant	2,211***	2,211***	2,097***	2,157***	-1,304***	-1,159***	-1,126***
Adjusted R Square	0,17	0,17	0,19	0,19	0,23	0,25	0,25

* Significant bij 10%. ** Significant bij 5%. *** Significant bij 1%.

Tabel 12 OLS regressie van hoogte bijdrage aan andere sectoren dan religie (alleen onder gevers, n=5.983)

	Model 1	Model 4	Model 7
Geboren 1960-1970	0,349***	0,335***	0,265***
Geboren 1950-1960	0,511***	0,527***	0,401***
Geboren 1940-1950	0,587***	0,683***	0,563***
Geboren 1930-1940	0,629***	0,713***	0,546***
Geboren voor 1930	1,022***	1,102***	0,932***
Katholiek	-0,063	-0,259**	-0,296**
Protestant	0,283***	0,098	-0,064
Andere religie	-0,071	-0,211	-0,354
Middelbaar onderwijs	-0,025	0,684***	0,522***
Hoger onderwijs	0,554***	1,469***	1,304***
Kerkbezoek	0,184***	0,162***	0,081*
Jaar survey – 2003	-0,026**	0,114***	0,085***
Geboren 1930-1940 * jaar survey		-0,040	-0,042
Katholiek * jaar survey		0,069**	0,049
Protestant * jaar survey		0,020	0,024
Andere religie * jaar survey		0,041	0,041
Middelbaar onderwijs * jaar survey		-0,204***	-0,177***
Hoger onderwijs * jaar survey		-0,266***	-0,246***
Kerkbezoek * jaar survey		-0,012	-0,015
Vrijwilligerswerk		0,375***	0,132
Vrijw.werk * jaar survey		0,054**	0,031
Schaal filantropie			0,357***
Altruïstische waarden			0,643***
Gevraagd als vrijwilliger			0,057
Aantal verzoeken			0,165***
Verzoeken * jaar survey			0,018**
Constant	2,764***	2,081***	-1,400***
Adjusted R Square	0,05	0,09	0,16

* Significant bij 10%. ** Significant bij 5%. *** Significant bij 1%.